

TEMUR TUZUKLARINING HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTİKASIDAGI AHAMIYATI

Fayzullayev Husan Yoqubjon o'g'li,

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kunduzgi ta'lim kursanti

Hozirgi kunda nafaqat mamlakatimizda balki, Markaziy Osiyo va boshqa horijiy mamlakatlarda olib borilayotgan huquqbuzarlik profilaktikasini amalga oshirishda Amir Temur tuzuklari ma'lum darajada katta ro'l o'ynamoqda. Chunki buyuk bobokalonimiz paytida olib borilgan huquqbuzarlikka qarshi kurash va jinoyatlarni oldini olishga doir chora tadbirlar va amaliy faoliyatlardan foyda- lanilmoqda.

Amir Temur shaxsini idrok etish-tarixni idrok etish demakdir. Amir Temurni anglash-o'zligimizni anglash demakdir. Amir Temurni ulug'lash - tarix qa'riga chuqur ildiz otgan tomirlarimizga, madaniyatimizga, qudratimizga asoslanib, buyuk kelajagimizni, ishonchimizni mustahkamlash demakdir.

Bu haqda gapirganda, Amir Temurning davlatchilik va diplomatiya, harbiy mahorat, bunyodkorlik salohiyati, ilmu fan, san'at va me'morchilikka oid qarash- lari, hayotning ma'no-mazmuni, insonni ulug'laydigan ezgu ishlar haqida bildirgan fikrlari, dinu diyonat va adolatni joyiga qo'yish, saltanat ishlarini kengash va tadbir asosida amalga oshirish, har bir masalada uzoqni ko'zlab, el manfaatini o'ylab ish tutish bilan bog'liq ibratli fazilatlarini alohida ta'kidlash o'rinlidir. Aynan mana shunday masalalar Sohibqiron tafakkurining mahsuli bo'lgan "Temur tuzuklari" asarida har tomonlama aniq, ishonarli va ta'sirchan tarzda yoritilgan, desak, haqiqatni aytgan bo'lamiz.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti bo'lmish Islom Abdug'aniyevich Karimov bejizga Amir Temur hamda ul buyuk zotning tuzuklari haqida quyidagi fikrlarni aytmaganlar: "Shaxsan men Sohibqiron bobomiz bizga meros qilib qoldirgan "Tuzuklar"ni o'qisam, xuddiki o'zimga qandaydir katta ruhiy kuch-quvvat topgandek bo'laman. Har bir satri bir umr el-yurt, saltanat tashvishi bilan yashagan fidoyi inson, ulkan davlat arbobining keng miqyosdagi o'y-fikrlari, hayot va kurash tajribasi, mushohadasi, ba'zan esa dardli va iztirobli kechinmalari bilan sug'orilgan bu asarda qanday teran ma'no mujassam ekanini ma'rifatli, zukko kitobxon yaxshi anglaydi, albatta. Men o'z ish faoliyatimda bu kitobga takror-takror murojaat qilib, undagi hech qachon eskirmaydigan hayot hikmatlarining qanchalik to'g'ri ekaniga ko'p bor ishonch hosil qilganman. Masalan, "Tajribamda ko'rilgankim, azmi qat'iy, tadbirkor, hushyor, mard va shijoatli bir kishi mingta tadbirsiz, loqayd kishidan yaxshirokdir", degan fikrlar bugungi kunda ham naqadar dolzarb ekani barchamizga ayon. Yoki u zotning: "Saltanat ishlarining to'qqiz ulushini mashvarat, tadbir va kengash, qolgan bir ulushini esa qilich bilan bajo keltirish zarur", degan ko'rsatmalarida hozirgi notinch zamon uchun, XXI asr siyosatdonlari uchun ham har jihatdan ibratli fikrlar borligini ta'kidlash joiz.

Bugungi murakkab va tahlikali davrda bu kitobni qayta-qayta mutolaa qilish, uning mag'zini chaqish birinchi galda rahbar, yetakchi bo'lishdek mas'uliyatli vazifani o'z zimmasiga olgan odamlar uchun, qolaversa, har qaysi ziyoli inson uchun

bag'oyat foydali ekani haqida ortiqcha gapirib o'tirishga hojat yo'q, deb o'ylayman.

Ishonchim komilki, yoshlarimiz bu kitobni mehr qo'yib, tushunib, chuqur anglab o'qisa, ularning qalbida milliy g'urur tuyg'usi yuksaladi, o'zining qanday buyuk zotlarning avlodi ekanini yanada chuqurroq his etib, hayotning har qanday sinov va qiyinchiliklarini yengishga qodir insonlar bo'lib voyaga yetadi.

Agarda biz hozirgi kundagi huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshirishda Temur tuzuklariga yuzlansak:

Turli mamlakatlar aholisiga munosabat, ularning ahvolidan xabardor bo'lish, avliyolar va din peshvolarining mozorlarini tuzatish, vaqf hamda nazr ishlarini tartibga keltirish tuzuki.

Amr etdimki, fath etilgan har bir mamlakatdagi sipohiylar (o'z ixtiyorlari bilan) panohimga kelsalar, ularni navkar qilib, (askarlarim safidan) joy bersinlar. U diyorning raiyatini yomon hodisalardan, qatl va asiru band etilishdan, talanishdan muhofaza qilsinlar. Ularning mol-mulkini, buyumlarini talon-torojdan saqlasinlar. O'sha mamlakatdan tushgan o'lja mollar egalariga qaytarib berilishini tekshir- sinlar.

Sayyidlar, ulamo, mashoyix, fuzalo, akobir va ulug'larni aziz tutsinlar. Beklar, oqsoqollar, dehqonlar va ekin maydonlariga ishlov beruvchilar ko'nglini xushnud etib, o'zlariga qaratsinlar. Raiyatni umid va qo'rqinch orasida tutsinlar. Gunohlari va qilmishlariga yarasha jazolasinlar. Menga bo'ysungan mamlakat- larning sayyidlari, olimlari, shayxlari, fozil kishilari, darvishlari, zohidlarini suyurg'ol, vazifa va oylik bilan siylasinlar. Faqiru miskin, nogironlarga nafaqa tayin qilsinlar. Mudarrislar va shayxlarga kundalik maoshlar belgilasinlar.

Avliyolar, din peshvolarining mozorlari va maqbaralariga vaqfdan mablag' ajratsinlar. U yerlarni palos, taom va chiroq bilan ta'minlasinlar. Birinchi navbatda amir al-mo'minin, mard kishilar shohi Ali ibn Abu Tolibning, unga Ollohning karami va ehsoni bo'lsin, muqaddas qabrlarini yaxshi sakdash uchun Najaf bilan hillani vaqf etib bersinlar. Imom Husaynning, Olloh undan rozi bo'lsin, nurga cho'mgan muqaddas mozori, avliyolar ulug'i shayx Abdulqodir Jiloniyning muqaddas qabri, imomi a'zam Abu hanifaning, unga Ollohning rahmati bo'lsin, maqbarasini, Bag'dodda nurga cho'mgan boshqa mashoyixlar, din peshvolari, ulug'larning mozorlarini yaxshi saqlash uchun baholi qudrat Karbalo, Bag'dod hamda ularning atrofidagi qishloqlar va boshqa joylardan vaqf sifatida yer-suv ajratsinlar. Imom Muso Kozim, imom Muhammad Naqiy, Salmon Forsiylarning nurli ravzalari uchun esa Jazoir ekin maydonlaridan va Madoin daromadidan vaqf belgilasinlar. Imom Ali ibn Musoning tabarruk ravzalari uchun Kutahbast va Tus shahri atrofidagi yerlardan vaqf ajratsinlar va palos, chiroq hamda kundalik yemish-ichmishlar belgilasinlar. Shuningdek, Eron va Turondagi shayxlarning mozorlari va qabrlari uchun har biriga alohida, nomma-nom nazru vaqflar ajratsinlar.

Yana buyurdimki, har bir mamlakat fath etilgach, u yerning gadolarini to'plab, kundalik yemish-ichmishlar bilan ta'minlab, ularga biron ish bersinlar. Hamda barchasi tamg'alansinlar, toki boshqa gadolik qilmasinlar. Agar tamg'adan keyin ham gadolik qilgudek bo'lsalar, ularni uzoq mamlakatlarga sotib yuborsinlar yoki haydasinlar. Shundagina gado zoti mamlakatimdan yo'qoladi.

Bundan kelib chiqdi agarda davlat organlariga nisbatan xalqda ishonch paydo

bo'lishini istasak va uni abadiy bo'lishini istasak xalqning holidan muntazam ravishda xabar olishimiz ayniqsa chet el fuqarolari va ahli ilmlarga nisbatan o'zgacha tarzda hurmat ehtirom ko'rsatish zarur hisoblanadi.

Mening dargohimga iltijo qilib, panoh istab kelgan turku tojik, arabu ajam toifalaridan bo'lganlar haqidagi tuzuk:

Birinchi navbatda, mazkur toifa va tabaqalardan bo'lgan sayyidlar bilan ulamoni izzat-hurmat qilishni, har qanday istaklari bo'lsa darhol muhayyo etib, muqarrar ravishda ularning ahvolidan xabardor bo'lib turishni buyurdim. Agar sipohiylar toifasidan bo'lsalar, xizmat o'rinlarini belgilab, hol-ahvollariga yarasha ehtiyojlari ta'minlansin. Agar kasbu hunar va ma'rifat axdlaridan bo'lsalar, bundaylarga saltanat korxonalaridan yumush berilsin. Bulardan boshqa bilagida kuchi bor faqir-miskinlar esa o'z ahvoli va kasbu koriga qarab ish tutsinlar. Yana shunday amr qildimki, sarmoyasi qo'lidan ketib qolgan savdogarga o'z sarmo- yasini qaytadan tiklab olishi uchun xazinadan yetarli miqdorda oltin berilsin. Dehqonlar va raiyatdan qaysi birining dehqonchilik qilishga qurbi yetmay qolgan bo'lsa, unga ekin-tikin uchun zarur urug', asbob (mehnat quroli) tayyorlab berilsin. Agar fuqarodan birining uy-imorati buzilib, tuzatishga qurbi yetmasa, kerakli uskunalar bilan ta'minlansin va yordam berilsin.

Har toifa va har sinfdan kimki o'z ixtiyori bilan sipohiylik xizmatiga kirishni istasa, uni harbiy (xizmat)ga olsinlar. Asil va shijoatli sipohiyzoda qaysi toifadan bo'lmasin, unga o'rin berib, xizmatiga va ishiga yarasha tarbiyat qilsinlar.

Yana amr etdimki, uzoq-yaqindan biron kishi kelib, mening majlisimga kirar ekan, qaysi toifadan bo'lsa ham, davlatim dasturxonini ne'matidan uni mahrum qilmasinlar.

Kimki huzurimga kiritilsa va ko'zim unga tushsa, holiga yarasha hurmatlab, sovg'a-salomlar bilan kuzatsinlar. Har qanday odam mening adolat devonimdan panoh topgan ekan, gunohi bo'lsa ham, uni kechirsinlar. Ikkinchi, uchinchi marta yana gunoh yo'liga kirsas, u holda gunohiga yarasha jazolasinlar.

Xulosa: Hozirgi kunda olib borilayotgan huquqbuzarliklarga hamda jinoyatchilikka qarshi kurashda Amir Temur tuzuklarining ahamiyati bir necha asrlar o'tgan bo'lsada o'z ahamiyatini hali hanuz yo'qotmagan hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'RQ 371-sonli "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonuni
2. <https://temurtuzuklari.uz>
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Temur_tuzuklari
4. <https://turkic.world/uz/articles>
5. <https://society.uz/uz/facsimile-publication> va boshqa adabiyotlar
6. Yugay, L. Y. "Biometrics as a means of monitoring migration processes." (2022).
7. Югай, Людмила. "Методика компьютерно-технической экспертизы по преступлениям в сфере цифровых технологий." Противодействие правонарушениям в сфере цифровых технологий и вопросы организационно-

правового обеспечения информационной безопасности 1.01 (2022): 68-76.

8. Югай, Людмила. "Биометрическая идентификация как инновация в криминалистике." Общество и инновации 3.7/S (2022): 238-248.

9. Людмила, Ю. Г. А. Й., and Хагани ГАДЖИЕВ. "Использование цифровой экспертизы при доказывании факта распространения ложной информации в интернете." Юрист Ахборотномаси 2.1 (2021): 208-218.

10. Югай, Л. Ю. "Биометрическая идентификация личности по изображению лица человека: опыт Республики Узбекистан." (2023).

